

УДК 343.3:351.863

Тарасенко О. Ю.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В сучасних умовах господарювання одним з найважливіших елементів забезпечення економічної стабільності та прогресивного розвитку є економічна безпека держави.

Стаття 17 Конституції України [1] наголошує: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу».

Отже, економічна безпека є одним з найважливіших національних пріоритетів і потребує посиленої уваги представників органів виконавчої влади, науковців та громади.

Дослідженню питань економічної безпеки присвячені праці провідних зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Й. Шумпетер, О. Барановський, О. Білорус, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, Г. Дарнопих, М. Єрмошенко, О. Жихор, С. Кірсєв, С. Мочерний, В. Мунтіян, В. Рудніцький, В. Шлемко та ін.

Незважаючи на велику кількість публікацій, залишається багато відкритих питань та невирішених проблем в сфері економічної безпеки, яка є складовою цілісної системи національної безпеки нашої держави. Існуючі нагальні проблеми та невирішені питання зумовили актуальність обраної теми дослідження.

Метою роботи є визначення існуючих загроз та перспектив забезпечення економічної безпеки України.

Економічна безпека характеризується таким станом економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально орієнтований розвиток країни у цілому, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найнесприятливіших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів [2].

Згідно п. 3 Наказу «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [3] інтегральний індекс економічної безпеки складається з дев'яти середньозважених субіндексів (складових економічної безпеки):

- 1) виробнича безпека;
- 2) демографічна безпека;
- 3) енергетична безпека;
- 4) зовнішньоекономічна безпека;
- 5) інвестиційно-інноваційна безпека;
- 6) макроекономічна безпека;
- 7) продовольча безпека;
- 8) соціальна безпека;
- 9) фінансова безпека.

Таким чином, на стан економічної безпеки України чинять вплив вищезазначені показники. Внутрішні та зовнішні загрози зумовлюють їх недостатній рівень, а як наслідок і відповідно низький рівень економічної безпеки нашої держави.

До зовнішніх загроз слід віднести наступні:

– нестабільність національної валюти, що відбувається під час нестабільної ситуації в економіці, в період кризи;

– скорочення іноземних інвестицій. Враховуючі дані [4], прямі інвестиції в Україну почали падати ще перед подіями 2014 року. Вже у 2013 році прямі іноземні інвестиції знизились на 46,4 % від \$ 8,4 млрд у 2012 році – внаслідок скорочення попиту на український експорт, погіршення політичної ситуації та економічної невизначеності. Схоже падіння

відбулось у 2009 році на тлі різкого зниження глобальних інвестиційних потоків внаслідок світової фінансової кризи. Тоді прямі іноземні інвестиції в Україну знизились на 56 %. Проте падіння прямі іноземні інвестиції більш ніж вдесятеро у 2014 році стало безпрецедентним як в українській історії, так і порівняно із сусідніми країнами. І попри зростання у 2015 році (\$ 2,96 млрд) та за 6 місяців 2016 року (\$ 2,13 млрд), прямі іноземні інвестиції все ще не досягнули рівня 2013 і тим більше 2012 року. До того ж це зростання значною мірою викликане докапіталізацією банків з іноземним капіталом;

- умови зовнішньої торгівлі. Динаміка зовнішньої торгівлі протягом останніх років мала нестійкий характер, зазнаючи різких коливань у періоди нестабільності;

- великий зовнішній борг, що є тягарем для нашої країни та депресивно впливає на розвиток економіки;

- залежність держави в сфері стабільності постачання енергоносіїв.

Основними внутрішніми загрозами стають:

- незначна частка інноваційної продукції. Наслідком того, що в Україні формувалася і закріплювалася модель економіки, що побудована переважно на низько технологічних галузях і укладах (3-го та 4-го), стало поглиблення у промисловому комплексі тенденції домінування виробництв з низькою наукоємністю. Так, у 2013 р. частка інноваційної продукції в реалізованій промисловій продукції скоротилась майже в два рази і становила 3,3 % (у 2005 – 6,5 %). У загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції нова для українського ринку продукція становила 40 %, тоді як решту 60 % становила реалізація продукції, яка була новою для окремих підприємств. Отже, науково-технічний рівень виробничих потужностей не відповідає світовим вимогам інноваційного розвитку;

- неефективне державне регулювання економіки, тобто невідповідність завданням економічного зростання;

- низька конкурентоспроможність продукції. Для укріплення позицій на світовому ринку необхідною умовою є високий рівень якості продукції;

- корупція. Як зазначає Невмержицький Є. [5]: «причини криз і збоїв в економічному розвитку держави значною мірою обумовлені корумпованістю структур влади. Корупція знижує ефективність промислової політики, спонукає приватний бізнес діяти у тіньовому секторі, що призводить до порушення податкового і регулюючого законодавства»;

- невисокий рівень життя більшої частини населення, як наслідок нерівномірності розвитку територій, поширення масштабів незайнятості, вплив світової фінансової кризи і т. д.;

- витік капіталу за кордон також є фактором, який чинить певний вплив на економічну безпеку. Недосконалі механізми й недостатньо дієві важелі державного регулювання фінансових ринків та зовнішньоекономічної діяльності в Україні створюють умови для прихованого відпливу ресурсів за межі національної фінансової системи. При цьому навіть повернення цих капіталів в Україну у вигляді кредитів, прямих або портфельних інвестицій не відновлює фінансовий потенціал країни повною мірою, оскільки такі процеси часто супроводжуються втратами бюджету через використання схем оптимізації оподаткування та пов'язані з формуванням додаткових зовнішніх зобов'язань у вигляді витрат на обслуговування боргу й дивідендів [6].

Таким чином, вищевикладені фактори можна структурувати у вигляді рис. 1.

Серед найважливіших національних економічних інтересів, від реалізації яких залежить майбутнє України, добробут і процвітання нації, співробітники Національного інституту стратегічних досліджень виділяють такі:

- створення самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально спрямованої, потужної національної економіки;

- створення надійної системи економічної безпеки України, забезпечення можливості самостійного, прогресивного національно-економічного розвитку;

- здійснення структурної перебудови економіки;

- забезпечення ефективного розвитку національної промисловості;

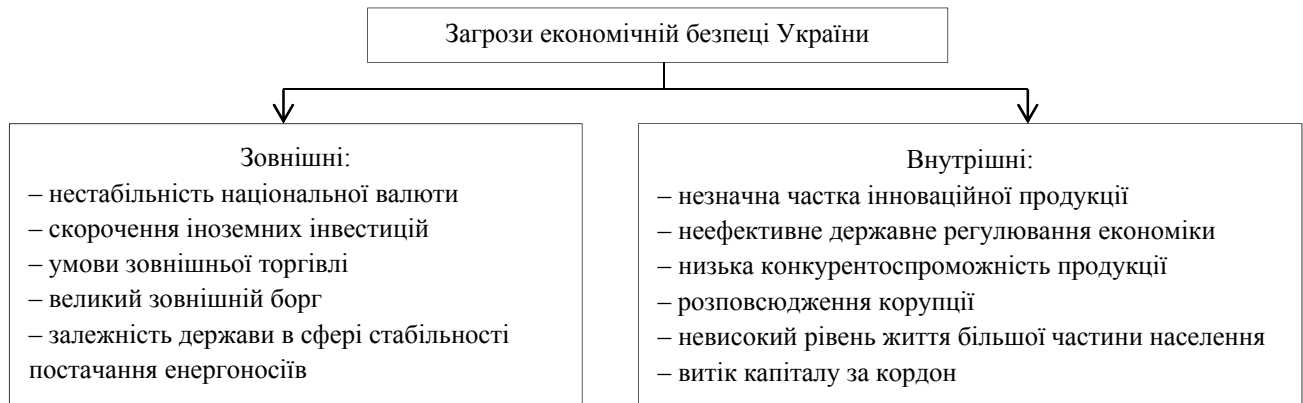

Рис. 1. Загрози економічній безпеці України

- здійснення державою протекціоністських заходів, спрямованих на підтримку національного товаровиробника;
- істотне зменшення енергомісткості і матеріаломісткості ВВП;
- здійснення кардинальної модернізації виробництва та розвиток його наукоємних галузей;
- створення замкнених циклів виробництва стратегічно важливої продукції, зокрема військової техніки та озброєння;
- створення рівних соціальних та економічних можливостей для всіх громадян України;
- здобуття Україною належного місця у світовому поділі праці та міжнародній торгівлі, інтеграція у світове господарство;
- побудова економічних відносин з іншими країнами на засадах рівноправності та взаємовигідності;
- забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції;
- удосконалення товарної структури експорту й імпорту;
- забезпечення географічної збалансованості експорту й імпорту;
- нарощування експортного потенціалу, забезпечення позитивного сальдо зовнішньоторговельної діяльності;
- підтримка вітчизняних експортерів, сприяння виробникам імпортозамінної продукції, особливо критичного імпорту;
- захист національного ринку від несприятливої дії світової кон'юнктури та іноземної конкуренції;
- ефективне використання Україною свого вигідного географічного положення для здійснення міжнародного транзиту [7].

Концепція національної безпеки України пропонує лише один національний інтерес, що прямо стосується економічної безпеки України, а саме – створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки.

Гарантом захисту національних економічних інтересів повинна виступати держава.

Однак в Україні ще відсутні чітко визначені національні економічні інтереси, не сформовано їх цілісної системи. Це дає змогу урядовцям різних рівнів виправдовувати свої дії, запевняючи, що вони повною мірою відповідають національним економічним інтересам.

Для створення цілісної системи національних, економічних інтересів та їх ефективного функціонування насамперед необхідно: створити відповідну нормативну базу; проводити моніторинг національних економічних інтересів та їх моделювання; створити банк даних щодо національних економічних інтересів; забезпечити баланс національних економічних інтересів та їх гармонійне поєднання.

Серед першочергових проблем забезпечення економічної безпеки є відстеження й оцінка рівня загроз пріоритетним національним інтересам, а отже, їх взаємозалежність: розрахунок сумарного потенціалу, розкриття закономірності в системі «пріоритети національних інтересів – загрози».

Загрозами економічній безпеці України є фактори, що безпосередньо чи в перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на шляху нормального розвитку економіки і безпеку незалежному державному існуванню та добробуту народу [7].

Для підтримки належного рівня економічної безпеки необхідним є сприяння держави та її підтримка в сфері державної політики національної безпеки України в економічній, соціальній та технологічній сферах.

Основними напрямками державної політики національної безпеки України в економічній, соціальній та технологічній сферах є: недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів; забезпечення пріоритетності у структурі економіці наукомістких галузей та екологічно чистих технологій; забезпечення пропорційності територіального та соціально-економічного розвитку різних регіонів; недопущення монополізації галузей економіки; контроль за експортно-імпортною діяльністю; боротьба з протиправною економічною діяльністю; запобігання відтіканню кадрів за кордон; створення більш ефективної системи медичного обслуговування; дослідження та усунення причин, що ведуть до поляризації та розшарування населення; недопущення кризових демографічних тенденцій; створення та реалізація ефективної системи соціального захисту; сприяння духовному та культурному розвитку населення; захист прав споживачів; вжиття комплексних заходів щодо захисту та розвитку науково-технологічного потенціалу; виявлення та усунення причин науково-технологічного відставання України; створення ефективних механізмів боротьби з відтіканням інтелектуального та наукового потенціалу за межі України [8].

В сучасних умовах важливу роль в забезпеченні національної безпеки держави відіграє рівень економічної безпеки, яка є одним з найважливіших національних пріоритетів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в результаті проведеного дослідження можна зробити висновки, що Україні не вдалося створити національну економічну систему, яка б забезпечувала динамічний розвиток держави та її відповідність високим світовим стандартам.

У зв'язку з посиленням кризових явищ протягом останнього часу відзначається посилення й загроз для економічної безпеки України. Для попередження негативних проявів в Україні першочерговим постає питання забезпечення належного рівня економічної безпеки з урахуванням всіх можливих загроз та проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 17.
2. Дзюбик С. Д. Основи економічної теорії : навч. посіб. / С. Д. Дзюбик, О. С. Ривак. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К. : Знання, 2014. – 423 с.
3. Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року № 1277.
4. Прямі інвестиції в Україні: війна і мир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dia.dp.gov.ua/pryam-i-inozemni-investicii-v-ukraini-vijna-i-mir>.
5. Невмержицький Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією : навч. посіб / Є. В. Невмержицький. – К. : АПСВ, 2005. – 415 с.
6. Тищук Т. А. Шляхи протидії прихованому відпливу капіталу з України : аналіт. доп. / Т. А. Тищук, О. В. Іванов. – К. : НІСД, 2012. – 88 с.
7. Економічна безпека [Текст] : підруч. для студ. ВНЗ / [О. Б. Жихор та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. І. Барановського ; Ун-т банк. справи Нац. банку України (м. Київ). – Київ : УБС НБУ, 2015. – 467 с.
8. Економічна безпека України: проблеми і шляхи забезпечення [Електронний ресурс] / В. Рудніцький. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=33679>.